

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки і менеджменту
Кафедра фінансів, обліку та підприємництва

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студентка IV курсу
спеціальності
051 «Економіка»
Освітньо-професійної програми
Економіка
Палюга Наталя

Керівник д.е.н., проф. Осадча Т.С.

Рецензент д.е.н., проф. Шашкова Н.І.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади поняття оборотних активів підприємств.....	5
1.1. Сутність поняття «оборотні активи» підприємства.....	5
1.2. Оборотні активи: структура та джерела формування	9
1.3. Методика аналізу ефективності використання оборотних активів.....	15
РОЗДІЛ 2. Аналіз економічної ефективності формування та використання оборотних активів	18
2.1. Аналіз складу, динаміки і структури оборотного капіталу ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ».....	18
2.2. Оцінка впливу джерел формування оборотних коштів на рівень платоспроможності підприємства	22
2.3. Оцінка ефективності використання оборотних коштів ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» на основі інтегрованого показника.....	29
РОЗДІЛ 3. Шляхи вдосконалення системи управління обіговими коштами підприємства.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Сталий розвиток суб'єктів господарювання в економічному просторі багато в чому залежить від здатності ефективного управління своїми фінансовими ресурсами. На основі наукових висновків теорії економіки та менеджменту він орієнтований на три основні напрямки: капітальні вкладення, структура капіталу та управління оборотними коштами. Інвестиції фінансових ресурсів у оборотні активи - це створення майбутньої вартості капіталу в довгостроковій перспективі, що важливо для акціонерів компанії; управління оборотними активами, яке спрямоване на забезпечення платоспроможності підприємства протягом усього операційного циклу, у свою чергу, є важливим для прибутковості та здатності підприємства виконувати свої зобов'язання, що є необхідною умовою загального сталого розвитку підприємства.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження аспектів управління оборотними активами та вивчення впливу оборотних коштів на прибутковість підприємства

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовано такі **завдання:**

- обґрунтувати категоріальні поняття “оборотні активи”, “оборотний капітал”, визначити особливості їх організації в сучасних умовах;
- визначити джерела формування оборотного капіталу та механізм управління ним на підприємстві;
- провести аналіз функціонування оборотного капіталу на підприємстві;
- визначити вплив розміщення оборотних коштів на фінансовий стан підприємства;

Об'єктом дослідження є оборотний капітал ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ»

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та прикладні аспекти аналізу соціально-економічної ефективності формування на ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ»

Методами дослідження дипломної роботи є логіко-теоретичне узагальнення і порівняння – для уточнення поняття «економічний потенціал підприємства»; системний аналіз – для виявлення структурних елементів економічного потенціалу підприємства та дослідження їх взаємозв'язку; методи порівняльного та статистичного аналізу (у тому числі кореляційно-регресійний), а саме таксономія – для розрахунку комплексних показників ефективності використання потенціалу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність і значення оборотних активів підприємства

«В умовах зародження та розвитку економічних відносин процес формування стійкої ринкової інфраструктури створює нові вимоги щодо механізмів створення та використання фінансових ресурсів, в тому числі і оборотних активів. Щоб процес виробництва та реалізації продукції був забезпечений безперебійно, кожному підприємству необхідно мати чітко запроваджений механізм управління оборотними активами, але це здійснити нереально без розуміння сутності цієї категорії. У процесі теоретичного вивчення цього поняття уможлиблюється виявлення існуючих взаємозв'язків серед найважливіших та найвпливовіших факторів виробничо-господарської діяльності. Тому питання, щодо теоретичного вивчення та визначення сутності «оборотних активів» залишається актуальним» [2]

Основними нормативними документами, що визначають сутність оборотних активів є вітчизняні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» «оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [12]

В свою чергу, згідно Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» «оборотні активи трактують як «поточні». Поточними визнають активи, що:

а) можуть бути реалізованими чи спожитими у нормальному операційному циклі;

- б) утримуються в основному з метою продажу;
- в) можуть бути реалізованими протягом дванадцяти місяців після звітного періоду;
- г) є грошовими коштами чи еквівалентами грошових коштів, за умови що немає обмежень щодо обміну чи використання цього активу для погашення зобов'язання принаймні протягом дванадцяти місяців після звітного періоду» [15]

Дслідивши поняття визначень оборотних активів у міжнародних та вітчизняних нормативних документах можна сказати, що вітчизняне трактування відповідає міжнародному.

«Дискусійним є трактування сутності «оборотних активів» у наукових колах. Зокрема, аналіз літературних джерел показав, що досить часто поняття «оборотних активів» порівнюють із поняттями «оборотного капіталу» та «оборотних коштів» [2, с.45]

Значення «оборотні активи» та «оборотний капітал» часто порівнюються, «хоча оборотні активи переробляються і витрачаються у виробничій діяльності підприємства, на перевагу оборотного капіталу, що лише авансується. Слід виокремити, що не вся кількість авансованих грошових коштів трансформується на капітал, а лише та, що забезпечує економічний, соціальний або екологічний результат. Тому, можна зробити висновок, що оборотні активи й оборотний капітал це дві категорії, які характеризують одні й ті ж об'єкти: дебіторську заборгованість, грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення і запаси, але водночас різняться» [8, с. 82]

«Невірність ототожнення оборотних активів з оборотними коштами полягає в тому, що загальноприйнятий поділ оборотних коштів на оборотні фонди та фонди обігу не враховує такої складової господарських засобів підприємства, як короткострокові фінансові вкладення. До оборотних активів включаються як матеріальні, так і грошові ресурси, тому, поняття оборотних активів є більш ширшим, ніж

поняття оборотних коштів» [4,с.53]

Визначення науковців щодо сутності поняття «оборотні активи» відображені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Трактування сутності економічної категорії
«оборотні активи» вченими-науковцями**

Автор	Визначення
Слав'юк Р.А.	Оборотні активи - це ресурси, які належать підприємству і які напевно буде перетворено на гроші чи використано іншим чином протягом року з дати складання бухгалтерського балансу.
Нашкерська Г.В. [1, с.317]	Оборотні активи - це грошові кошти, що вкладені для створення оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. 3
Демченко Т. А. [25, с.179]	Оборотні активи - сукупність оборотних фондів і фондів обігу, які використовуються для фінансування поточної господарської діяльності і виражені в грошовій формі.
Ковальов В. В. [44, с. 256]	Оборотні активи – активи, що споживаються у ході виробничого процесу протягом року або звичайного операційного циклу, що перевищує 12 міс. через специфіку технологічного виробництва, і тому такі, що повністю переносять свою вартість виготовленої продукції.
Бланк І. О. [10, с.162]	Оборотні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, що забезпечують поточну виробничокомерційну діяльність підприємства та, що повністю споживаються у процесі одного виробничокомерційного циклу.
Єрмасова Н. Б. [30, с.78]	Оборотні активи – засоби, інвестовані підприємством в поточні операції під час кожного операційного циклу.
Усатов І. А. [115, с. 120]	Оборотні активи – грошові кошти та мобільні активи, які перетворюються в грошові кошти впродовж одного виробничого циклу, що забезпечує безперервність процесу виробництва, обороту та отримання прибутку.
Крейніна М. Н. [49, с. 35]	Оборотні активи – це мобільна частина майна підприємства, тобто вся вартість тих оборотних активів, які при нормальних умовах роботи протягом року (або навіть коротшого періоду) перетворюються в грошові кошти в результаті отримання виручки від реалізації, обігу цінних паперів і т.д.
Брейлі Р., Майерс С. [14, с. 740]	Оборотні активи – це такі активи, які компанія в найближчому майбутньому збирається перетворити в грошові кошти.
Білик М. Д. [7, с. 161]	Оборотні активи – група мобільних активів із періодом використання до одного року, що безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня їх ліквідності мають забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями.
Русак Н.А. [88, с. 216]	Оборотні активи – мобільні активи підприємства, що є грошовими коштами або можуть бути перетворені в них протягом року або одного виробничого циклу.
Ільєнкова С. Д.	Оборотні активи – фінансові ресурси, вкладені в об'єкти,

[36, с. 173]	використання яких здійснюється фірмою або в рамках одного відтворювального циклу, або в рамках відносно короткого періоду часу.
Роберт Мертон [11, с. 114]	Оборотні активи – суми грошових коштів компанії та всі інші статті балансу, які протягом року передбачається перетворити в гроші.
Володькіна М. В. [20, с. 46]	Оборотні активи – це частина активів підприємства, яка включає оборотні кошти та короткострокові фінансові інвестиції.
Кірейцев Г. Г. [42, с. 106]	Оборотні активи – це сукупність коштів, авансованих в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції
Філімоненков О.С. [119, с. 229]	Оборотні активи – сукупність матеріальноречовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або 12 місяців з дати балансу.

Розглянувши поняття «оборотні активи», можна виділити декілька підходів до його трактування, які відображені на рис. 1.1

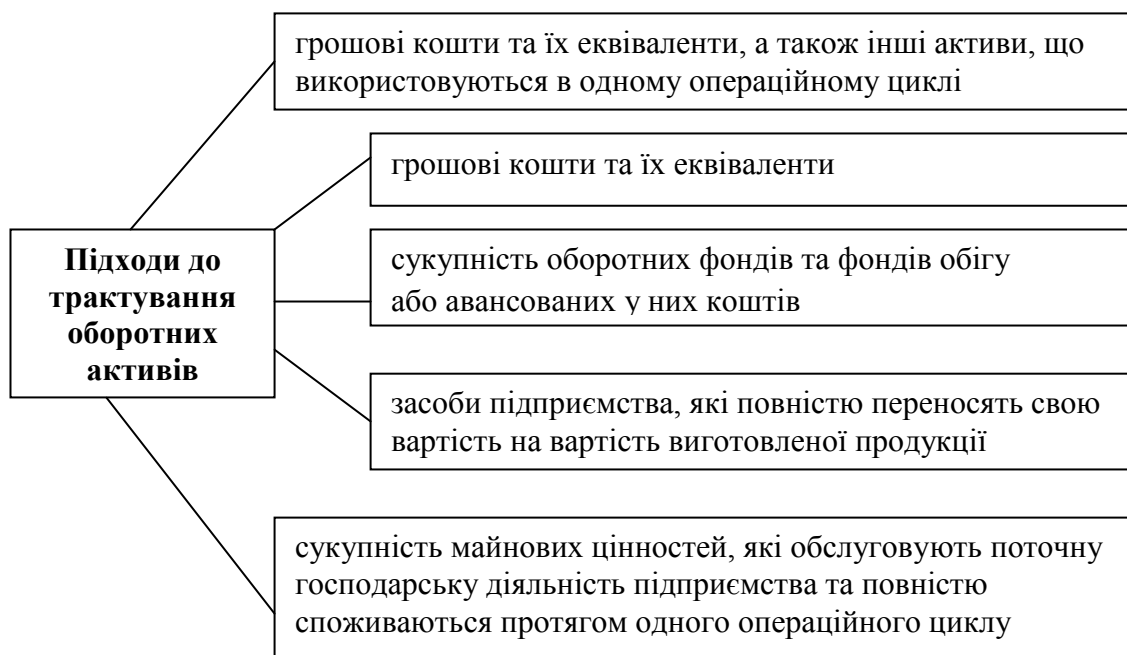

Рис. 1.1 – Підходи до трактування оборотних активів

На основі аналізу визначень різних авторів, можемо запропонувати таке трактування категорії «оборотні активи». За економічною сутністю під оборотними активами слід розуміти контрольовані суб'єктом господарювання ресурси, що можуть

використовуватися у виробничому процесі та переносити свою вартість на готову продукцію або можуть бути перетворені на грошові кошти протягом одного операційного циклу.

Теоретичні дослідження поняття оборотних активів, що були здійсненні, та отримане уточнене пояснення цієї категорії визначають ключові аспекти в формуванні даної дефініції як економічної категорії. Безпомилкове розуміння сутності оборотних активів має велике практичне значення, адже вірне сприйняття економічної термінології, полегшує роботу кожного суб'єкта господарювання, здійснює допомогу в стеженні та виявленні взаємозалежності між різними факторами виробничо-господарської діяльності, що у подальшому дає можливість не лише раціонально споживати наявні фінансові ресурси, а й будувати правильні економічні прогнози щодо доцільності використання та управління оборотними активами підприємства.

1.2. Оборотні активи: структура та джерела формування

Неодмінною умовою для здійснення підприємством господарської діяльності є наявність оборотних коштів (оборотного капіталу, оборотних активів). Якщо порівнювати за величиною оборотний капітал з основним, то на багатьох підприємствах перший набагато менше другого. Проте, оборотний капітал відповідно до своєї назви обертається набагато швидше основного. В результаті його внесок в собівартість продукції зазвичай набагато вище, ніж вклад основного.

Оборотний капітал постійно перебуває в русі забезпечуючи безперебійний кругообіг активів підприємства. «У своєму русі оборотні кошти проходять три стадії: грошову, виробничу і товарну за наступною схемою (рис.1.2.):

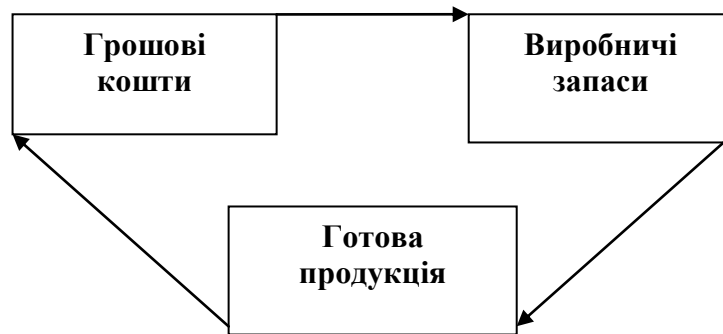

Рис.1.2. Кругообіг вкладень в оборотні активи

Зазвичай «кругообіг фондів підприємств починається з авансування вартості в грошовій формі на придбання сировини, матеріалів, палива та інших засобів виробництва - перша стадія кругообігу. В результаті кошти приймають форму виробничих запасів, виражаючи перехід зі сфери обігу в сферу виробництва. Вартість при цьому не витрачається, а авансується, тому що після завершення кругообігу вона повертається. Завершенням першої стадії переривається товарний оборот, але не кругообіг.

Друга стадія кругообігу відбувається в процесі виробництва, де робоча сила здійснює продуктивне споживання засобів виробництва, створюючи новий продукт, що несе в собі перенесену і знову створену вартість. Авансована вартість знову змінює свою форму - із продуктивної вона переходить у товарну.

Третя стадія кругообігу полягає в реалізації виробленої готової продукції (робіт, послуг) і одержанні коштів. На цій стадії оборотні кошти знову переходять зі сфери виробництва в сферу обігу. Перерване товарообігу відновлюється, і вартість з товарної форми переходить у грошову. Різниця між сумою коштів, витрачених на виготовлення і реалізацію виробленої продукції (робіт, послуг), складає грошові нагромадження підприємства» [9, с. 214].

«Закінчивши один кругообіг, оборотні кошти вступають у новий, тим самим здійснюється їх безупинний обіг. Саме постійний рух оборотних коштів є основою безперебійного процесу виробництва і обігу» [4, с. 101]

Один з показників оборотності, який являє собою час повного кругообігу оборотних коштів, називають часом (періодом) обороту оборотних коштів. А основним показником оборотності являється коефіцієнт оборотності.

«Коефіцієнт оборотності - це кількість оборотів, яке здійснюють оборотні кошти за певний період; його розраховують за формулою (1.1):

$$K_{об} = P / O_{об.с.з}, \quad (1.1.)$$

де P – обсяг реалізованої в плановому періоді продукції в діючих оптових цінах за рік (квартал), грн;

$O_{об.с.з}$ – середній залишок обігових коштів, тобто грошове обчислення суми обігових коштів, що перебувають одночасно на підприємстві у всіх шести формах, грн.» [6, с. 65]

Крім оборотності розраховують і інші коефіцієнти:

- «коефіцієнт забезпеченості оборотними засобами, який визначається відношенням власного капіталу в обороті на поточні активи. Зростання цього показника є позитивним фактором за умови збільшення швидкості обороту активів і оптимальності величини поповнення запасів, коефіцієнт завантаження, який визначається відношенням середньорічної вартості оборотних коштів до обсягу реалізованої продукції;

- рентабельність оборотних коштів - обчислюється як відношення прибутку підприємства до середньорічної вартості оборотних коштів;

- абсолютне вивільнення відображає пряме зменшення потреби в оборотних коштах;

- відносно вивільнення відображає як зміна величини оборотних коштів, так і зміна обсягу реалізованої продукції. Щоб визначити його, потрібно обчислити потреба в оборотних коштах за звітний рік, виходячи з фактичного обороту з реалізації продукції за цей період і оборотності в днях за попередній рік. Різниця дасть суму вивільнення коштів.» [3, с. 114]

Таким чином, «оборотні кошти підприємства здійснюють безперервний кругообіг, від тривалості якого залежить ефективність використання оборотних коштів. Серед шляхів підвищення цієї ефективності виділяють оптимізацію запасів ресурсів і незавершеного виробництва; скорочення тривалості виробничого циклу; поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення; прискорення реалізації товарної продукції.» [1, с. 15]

В структурі оборотних коштів розрізняють елементи фондів обігу і оборотних виробничих фондів. «Склад оборотних коштів у різних галузях промисловості, як правило, однаковий, тобто є одні й ті ж статті оборотних коштів: виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, готова продукція на складах, продукція відвантажена, дебіторська заборгованість, грошові кошти в касі підприємства і на рахунках в банку» [9, с. 244]

На основі елементного складу оборотних коштів можна розрахувати їх структуру, яка являє собою питома вага вартості окремих елементів оборотних коштів у загальній їх вартості. Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях промисловості. Вона залежить від: складу витрат на виробництво, типу виробництва (одиничне, серійне, масове), тривалості виробничого циклу, періодичності та регулярності поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції.

Цілеспрямоване управління оборотними коштами підприємства визначає необхідність попередньої їх класифікації (рис.1.3.).

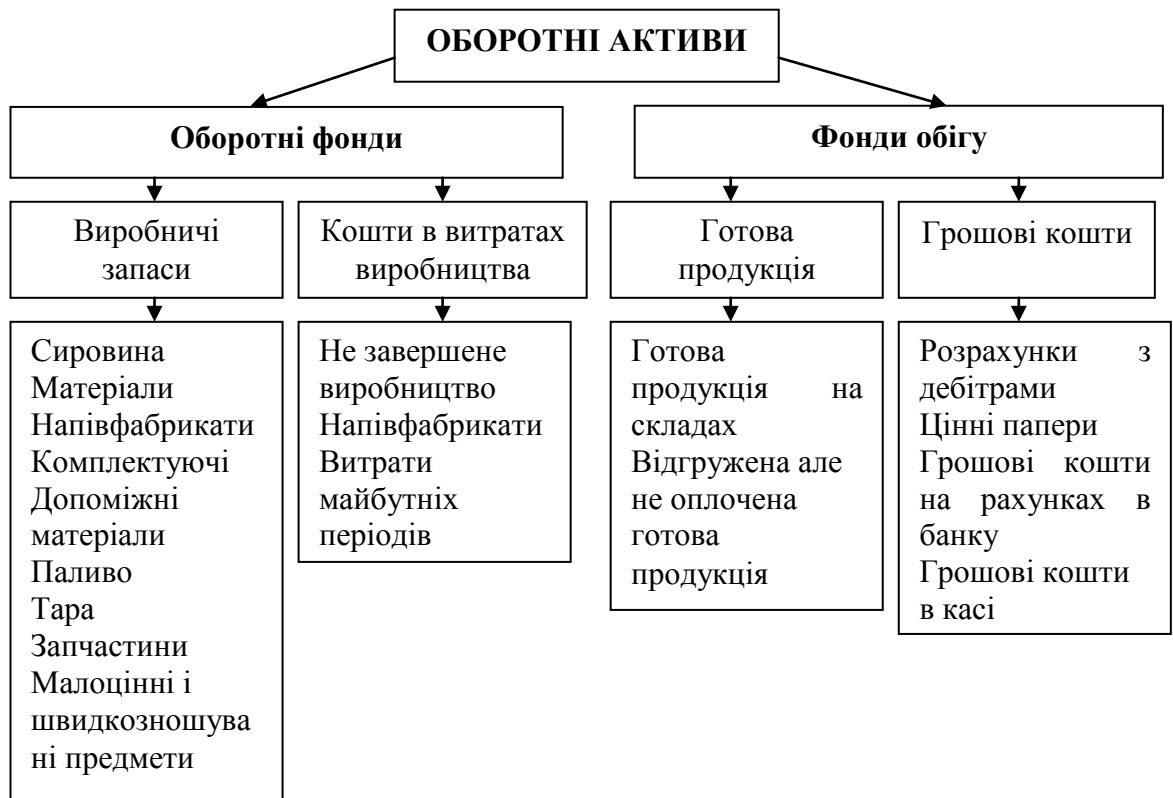

Рис.1.3. Структура оборотних коштів підприємства

«Чим більше оборотних коштів розміщено в сфері виробництва, тим ефективніше вони використовуються. Виробничі оборотні фонди - це предмети праці, які споживаються протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на готову продукцію. Їх сума за рік може в десятки разів перевищувати суму оборотних коштів, що забезпечують при здійсненні кожного кругообігу переробку або споживання нової партії предметів праці і залишаються в господарстві, здійснюючи замкнутий кругообіг. До них відносяться: сировина, матеріали і напівфабрикати, малоцінні і швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів та ін» [1, с. 216].

«Фонди звернення пов'язані з обслуговуванням процесу обігу товарів, вони не беруть участь в утворенні вартості, а є її носіями» [3, с. 246] Фонди обігу являють собою ту частину оборотних коштів, яка складається з залишків готової продукції на складі підприємств, товарів

відвантажених, але не оплачених покупцями, залишків грошових коштів підприємств на розрахунковому рахунку в банку, касі, у розрахунках і дебіторської заборгованості, а також вкладені в короткострокові цінні папери.

Найчастіше, потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких власних джерел: «статутний капітал (фонд), відрахування від прибутку у фонди спеціального призначення, цільове фінансування та цільові надходження (із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів), приріст сталих пасивів» [13, с. 36]

Новостворені підприємства, формують оборотні кошти «за рахунок коштів бюджету, пайових внесків членів-засновників, внесків іноземних учасників (для спільних підприємств), надходження від емісії цінних паперів. Ці кошти включаються у статутний фонд новоствореного підприємства» [13, с. 36]

«На вже діючих підприємствах власними джерелами фінансування оборотних коштів є прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, надходження від емісії цінних паперів, а також прирівняні до власних оборотних коштів сталі пасиви (рис.1.4)» [4]

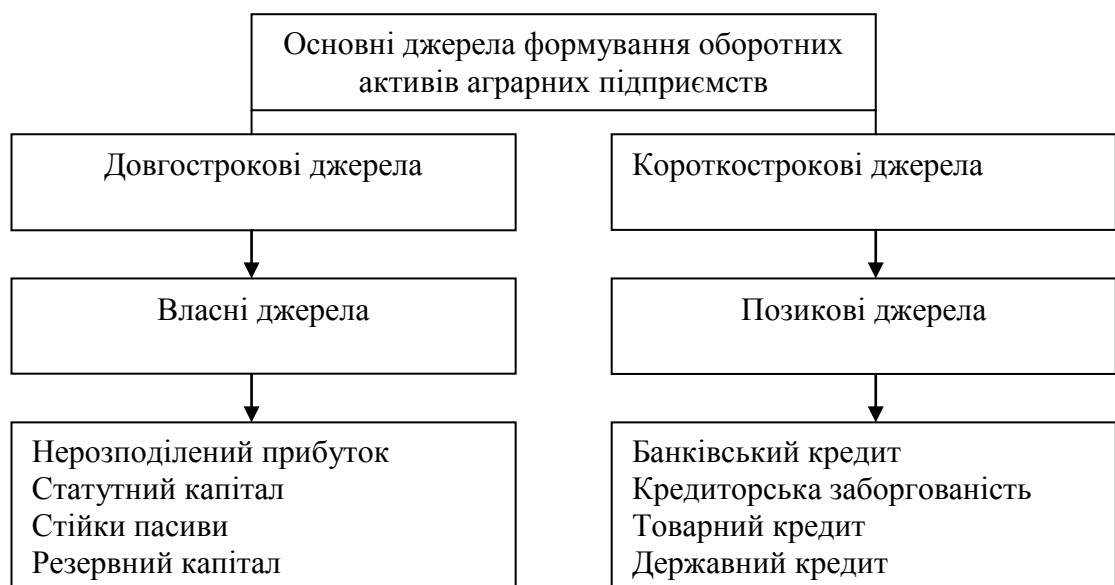

Рис. 1.4. Схема формування оборотних активів підприємств

На покриття приросту нормативу оборотних коштів здебільшого спрямовується прибуток підприємства. «Традиційно джерелом покриття вважається прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства і використовується на його розсуд. При цьому слід зазначити, що, ураховуючи спад виробництва, тяжке економічне становище підприємств, неспроможність їх розрахуватися за придбані матеріальні та інші ресурси, Верховна Рада України ухвалила Закон про зміни та доповнення до Декрету Кабінету Міністрів України «Про порядок використання прибутку державних підприємств, установ і організацій». Згідно з цим Законом державні підприємства мали спрямовувати на поповнення власних оборотних коштів не менше 10 % загального прибутку підприємства. Ця частина прибутку звільнялася від оподаткування. На жаль, сьогодні ця пільга не діє» [11, с. 136]

Від очікуваних розмірів загального обсягу прибутку, оборотних коштів та можливого обсягу залучення позикових коштів залежить приросту нормативу, обсягу коштів, що спрямовуються на поповнення власних оборотних коштів. «До коштів, які можна прирівняти до власних, належать сталі пасиви. Це кошти цільового призначення, які в результаті застосованої системи грошових розрахунків постійно перебувають у господарському обігу підприємств, а проте, йому не належать. До їх використання за призначенням вони в сумі мінімального залишку є джерелами формування оборотних коштів підприємства» [1]

1.3. Методика аналізу ефективності використання оборотних активів

«Сучасні умови функціонування підприємств перетворюють процес оцінки ефективності використання оборотних активів на самостійну складову аналітичної роботи, результати якої можна використовувати як інформаційну базу при ухваленні стратегічних

управлінських рішень так і при формуванні механізму управління фінансовим станом підприємства, посиленні його конкурентних позицій на ринках збуту. Отже, для ефективності використання оборотних активів можна виділити наступну традиційну методику розрахунку показників оцінки ефективності використання оборотних активів (табл. 1.2)» [11, с. 136]

Таблиця 1.2

Методика розрахунку показників ефективності використання оборотних активів

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	Чистий дохід / Середній залишок оборотних активів;	Показує число обертів, здійснених оборотними активами підприємства за період (зазвичай за рік), або, що те ж саме, – обсяг реалізованої продукції в розрахунку на 1 грн.
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	Середній залишок оборотних активів / Чистий дохід;	Показник, зворотний коефіцієнту оборотності; це сума оборотних активів, авансованих на 1 грн. виручки від реалізації продукції. Чим менший коефіцієнт завантаження, тим ефективніше використовуються оборотні активи
Коефіцієнт прибутковості оборотних активів	Чистий прибуток / Середній залишок оборотних активів;	Характеризує величину прибутку, що припадає на одну грошову одиницю вартості оборотних активів
Тривалість одного обороту	360 / Коефіцієнт оборотності оборотних активів;	Це середній час (в днях), за який підприємству повертаються його вкладення в оборотні активи у вигляді чистого доходу від реалізації.
Сума вивільнення оборотних активів за рахунок прискорення оборотності	Ододенний чистий дохід від реалізації * (Середня тривалість одного обороту у базисному періоді – Середня тривалість одного обороту у звітному періоді	Зменшення тривалості обороту свідчить про поліпшення використання оборотних активів. Прискорення оборотності оборотних активів можна оцінити за їх абсолютним та відносним вивільненням з

		обороту
Матеріаломісткість виробленої на підприємстві продукції	Матеріальні витрати Чистий дохід	Характеризує рівень використання матеріальних оборотних активів і показує, скільки матеріальних ресурсів використано в процесі виробництва одиниці продукції

«Показники оборотності оборотних коштів можуть розраховуватися по всіх оборотних коштах, які беруть участь в обороті, і по окремих елементах. Зміна оборотності коштів виявляється шляхом зіставлення фактичних показників з плановими показниками чи попереднього періоду. В результаті порівняння показників оборотності оборотних коштів виявляється її прискорення або уповільнення» [6, с. 34]

«При прискоренні оборотності оборотних коштів з обороту вивільняються матеріальні ресурси і джерела їх утворення, при уповільненні - в оборот утягуються додаткові кошти. Вивільнення оборотних коштів унаслідок прискорення їх оборотності може бути абсолютним і відносним. Абсолютне вивільнення має місце, якщо фактичні залишки оборотних коштів менше нормативу чи залишків попереднього періоду при збереженні чи перевищенні обсягу реалізації за розглянутий період. Відносне вивільнення оборотних коштів має місце в тих випадках, коли прискорення їхньої оборотності відбувається одночасно із зростанням обсягу випуску продукції, причому темп зростання обсягу виробництва випереджає темп росту залишків оборотних коштів» [18, с.155]

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

2.1. Аналіз складу, динаміки і структури оборотного капіталу ПрАТ "ДМК "ТАВРІЯ"

Досліджуване підприємство – Приватне акціонерне товариство «Дім марочних коньяків «ТАВРІЯ», в подальшому ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» засноване та продовжує свою діяльність відповідно до діючого законодавства України. Товариство перейменоване з Відкритого акціонерного товариства «Агропромислова фірма «Таврія», яке засноване відповідно до рішення Представництва Фонду державного майна України в м. Нова Каховка від 24.02.1998р. №7 шляхом перетворення державного підприємства радгоспу-заводу «Таврія» у відкрите акціонерне товариство в зв'язку з приватизацією.

Розташоване за юридичною адресою: 74905, Херсонська область, м. Нова Каховка, проспект Дніпровський, 299.

Основними видами діяльності Товариства являються:

Вирощування винограду;

- Дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв;
- Виробництво виноградних вин;
- Виробництво інших недистильованих напоїв із зброджу вальних продуктів;
- Оптова торгівля напоями;
- Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами.

Дім марочних коньяків «Таврія» займає провідне місце серед виробників престижних колекційних та марочних коньяків в Україні.

Таблиця 2.1

Аналіз змін складу, структури та динаміки оборотних активів

ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ», тис. грн.

№	Склад оборотних коштів	2017		2018		2019	
		Абсолютні величини	Частка в оборотних активах	Абсолютні величини	Частка в оборотних активах	Абсолютні величини	Частка в оборотних активах
1	Запаси	17685,3	28,1	20722	39,4	23952	39,7
2	Виробничі запаси	2876,2	4,6	2862,2	5,4	2869	4,8
3	Незавершене виробництво	13165,4	20,9	15145	28,8	18752	31,1
4	Готова продукція	1787,7	2,8	2826	5,4	2331	3,9
5	Дебіторська заборгов. за продукцію, товари, роботи, послуги	3350,2	5,3	5847	11,1	10046	16,7
6	Дебіторська заборгов. за розрахунками: за виданими авансами з бюджетом	1370,3	2,2	1966	3,7	1372	2,3
7	Інша поточна дебіторська заборгов.	20607,7	32,7	3171	6,0	378	0,6
8	Гроші та їх еквіваленти	112	0,2	30	0,1	182	0,3
9	Інші оборотні активи	2018,2	3,2	0	0,0	382	0,6
Всього		62958	100	52569,2	100	60264	100,0

З таблиці 2.1 видно, що загальна сума оборотних активів за рік збільшилася на 14729 тис. грн., або на 26,6%. При цьому збільшилась частка оборотних активів у структурі активів підприємства (рис.2.1.). Це свідчить про розширення виробництва у досліджуваному підприємстві. Найбільший внесок у формування оборотних активів підприємства зробила готова продукція (38,31 %), незважаючи на її зниження на 2322 тис. грн., з 29131 до 26809 тис. грн. Вважаємо, що в досліджуваному господарстві такі понаднормативні запаси готової продукції створені через інфляційні процеси та ринки збуту. Сума дебіторської

заборгованості в господарстві збільшилась на кінець року на 3322 тис. грн., більше як утричі. Вартість запасів за звітний період зменшилась на 1016 тис. грн., темп зростання при цьому становив 77,18%. Збільшилась також і частка запасів у загальній вартості майна на 1,69%.

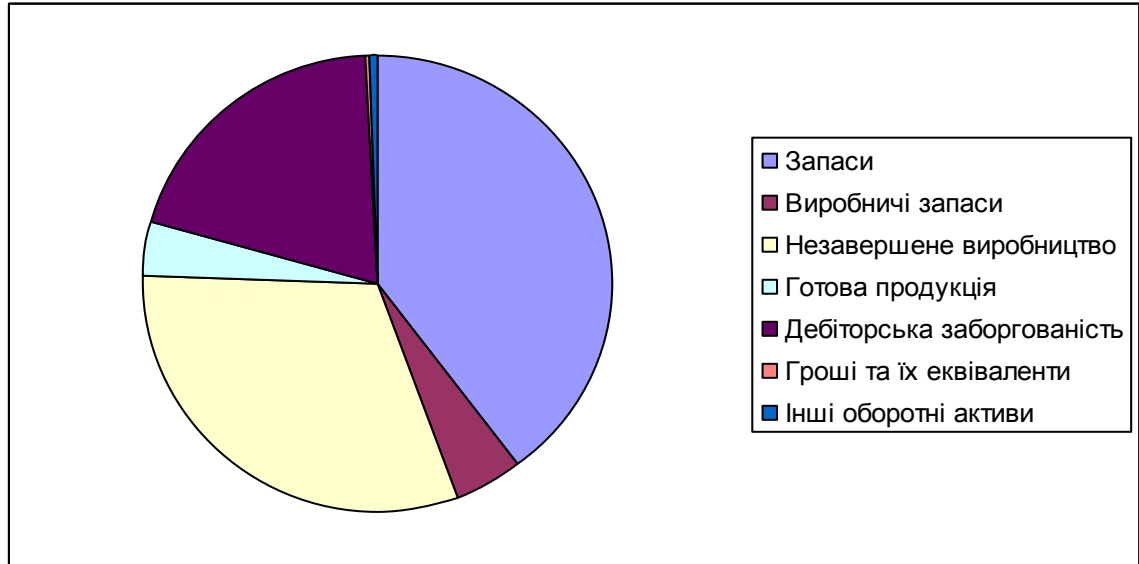

Рис. 2.1. Структура оборотних активів ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» (2019 р.)

В ході аналізу необхідно вивчати склад готової продукції (у виноробних підприємствах це, в основному, продукція переробки ягідних культур), тривалість та причини створення її наднормативних залишків. Залежно від причин потрібно розробляти заходи щодо зменшення цих залишків, зокрема щодо пошуку нових ринків збуту. «Для цього вивчають шляхи зниження собівартості продукції, підвищення її якості і конкурентоспроможності, структурної перебудови економіки підприємства, організації ефективної реклами»[21, с.214] Як відомо, фінансовий стан підприємства значною мірою залежить від стану грошових коштів, які є наймобільнішою частиною оборотних активів. Сума грошових коштів повинна бути такою, щоб її вистачало на покриття всіх обов'язкових грошових внесків. Збільшення розміру коштів на рахунках у банку відображають зміцнення фінансового стану підприємства і в майбутньому вони будуть використані для розширення виробництва. На кінець звітної періоду ця балансова стаття у структурі

оборотних коштів має значну питому вагу і її частка становить 37,40%. Структура активів з низькою заборгованістю та високою часткою грошових коштів свідчить про позитивні зрушення в маркетинговій політиці підприємства, а також про переважно грошовий характер розрахунків. І навпаки, «структура з високою часткою заборгованості та низькою часткою грошових коштів може свідчити про неблагополучний стан розрахунків з покупцями та іншими дебіторами» [8; 10]

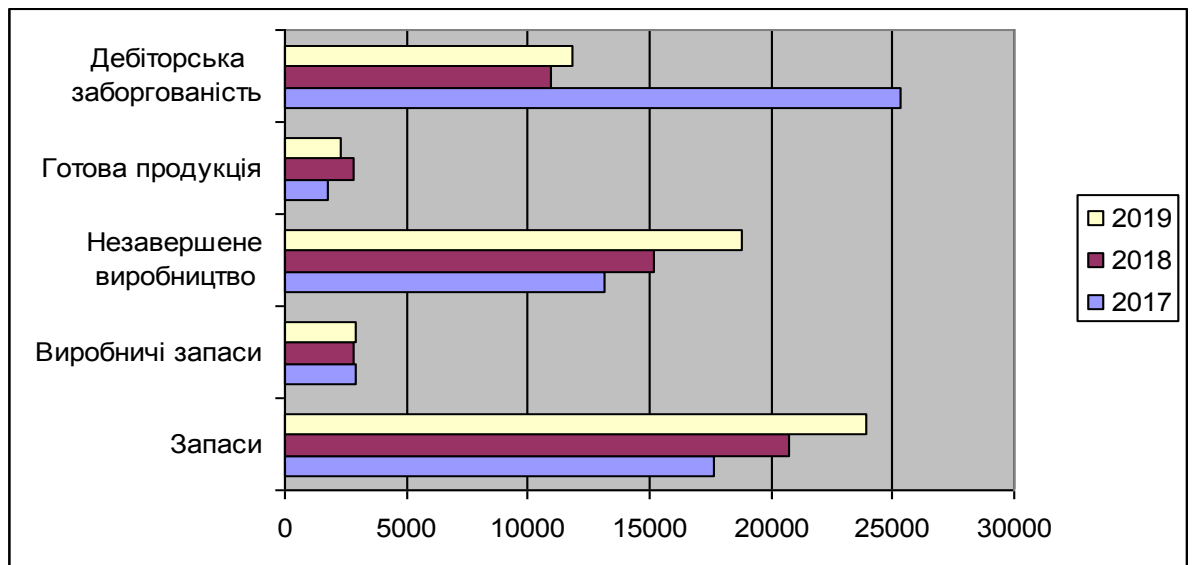

Рис.2.2. Динаміка основних джерел формування оборотних коштів ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ»

Що стосується аналізу дебіторської заборгованості, то тут слід зазначити наступне. При розширенні діяльності підприємство зростає і кількість покупців, і вартість, і дебіторська заборгованість. З іншого боку, підприємство може скоротити реалізацію продукції, тоді дебіторська заборгованість зменшиться. Тобто, зростання дебіторської заборгованості не завжди є негативним показником. У зв'язку з цим необхідно відрізнити нормальну і прострочену заборгованості. «Наявність простроченої заборгованості створює певні труднощі, адже підприємство відчуватиме нестачу фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати тощо. Крім того, заморожування коштів призводить до уповільнення капіталу» [10, с 487]

Сума дебіторської заборгованості в господарстві збільшилась на кінець року на 3322 тис. грн., більше як утричі.

У наших розрахунках вартість запасів за звітний період зменшилась на 1016 тис. грн., темп зростання при цьому становив 77,18%. Збільшилась також і частка запасів у загальній вартості майна на 1,69%. Щоб визначити, наскільки виправдане таке збільшення можна порівняти «темпи зростання виробничих запасів з темпами зростання обсягу виробництва або виручки від реалізації: якщо темпи зростання виробничих запасів незначно перевищують темпи зростання обсягів виробництва, то така зміна свідчить про нормальне функціонування підприємства. Збільшення вартості запасів має позитивний характер лише в тому разі, якщо не відбулося зниження оборотності запасів. В іншому випадку – це негативна зміна» [8]

2.2 Оцінка впливу джерел формування оборотних коштів на рівень платоспроможності підприємства

Спроможність підприємства погашати свою заборгованість характеризується ліквідністю його балансу, яка визначається рівнем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення заборгованості.

Як результат при групуванні активів та пасивів за рівнем їх ліквідності, (табл. 2.2), ми бачимо що у 2017, 2018 та 2019 роках. не виконується перша умова ліквідності балансу, а саме найбільш ліквідні активи менше негайних пасивів при цьому з дуже значним відривом у 159763 тис. грн., у 597615 тис. грн. та 693988 тис. грн. відповідно. Це означає що у підприємства існує жорстка нехватка грошових коштів для покриття заборгованостей, які потребують негайного погашення.

Таблиця 2.2

Порівняння груп активів за рівнем ліквідності з відповідними джерелами їх формування

Актив	Рік			Пасив	Рік			Надлишок (нестача) джерел фінансування		
	2017	2018	2019		2017	2018	2019	2017	2018	2019
Найбільш ліквідні	299	186	86	Негайні пасиви	160062	59780	69407	15976	597615	693988
Активи, що швидко реалізуються	18870	58236	64604	Короткостр. пасиви	5089	27500	9230	18361	55486	636818
Активи, що повільно реалізуються	12935	82851	16628	Довгострокові пасиви	22000	-	-	11445	-82851	166283

Таке співвідношення активів та пасивів протягом аналізованого періоду свідчить про те, що ліквідність балансу відрізняється від абсолютної, у підприємства існують труднощі з поточною платоспроможністю.

З наведених у табл. 2.17 даних ми бачимо, що у 2017 році активи, що повільно реалізуються значно перевищують величину довгострокових пасивів, а в 2018 та 2019 роках у підприємства взагалі не виникало довгострокових зобов'язань, а фінансування формування відповідних активів здійснювалося за рахунок постійних джерел капіталу. Це призвело до виникнення нестачі власного капіталу для повного покриття обсягів наявних необоротних активів, що є найменш ліквідними.

Фінансова стабільність підприємства визначається ступенем забезпеченості запасів і витрат власними й позиковими джерелами їхнього формування. У ході виробничої діяльності на підприємстві йде постійне формування (поповнення) запасів товарно -матеріальних

цінностей. Для цього використовуються як власні оборотні кошти, так і позикові (довгострокові й короткострокові кредити й позики).

Абсолютні показники оцінки рівня забезпечення запасів і витрат нормальними джерелами фінансування представлені в таблиці 2.3.

Як видно з даних табл. 2.3, у 2017 році підприємство мало абсолютну фінансову стабільність. Це означає, що запаси і витрати повністю забезпечувалися власними коштами. Така ситуація належить до крайнього типу фінансової стабільності, яку не можна розглядати як ідеальну, тому що підприємство не використовує зовнішні джерела фінансування у своїй господарській діяльності, які завдяки дії фінансового важеля дозволяють підвищити рентабельність власного капіталу.

У 2018 та 2019 роках ситуація кардинально змінилася: фінансовий стан підприємства став кризовим. Спостерігається зниження прибутковості виробництва. Підприємству потрібно терміново вживати заходи для покращення ситуації.

Таблиця 2.4

Абсолютні показники фінансової стійкості підприємства

Показники	Рік		
	2017	2018	2019
Джерела власних коштів	1112018	1458207	1589274
Необоротні активи	992039	1421823	1631556
Наявність власних оборотних коштів	119979	36384	- 42282
Довгострокові позикові кошти	-	-	-
Наявність власних і довгострокових позикових коштів	119979	36384	-42282
Короткострокові позикові кошти	-	26900	8000
Загальна величина основних джерел формування запасів	119979	63284	-34282
Загальна величина запасів і витрат	96214	82864	151744
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів ($\pm E c$)	23765	46480	194026

Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат ($\pm E T$)	23765	46480	194026
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат ($\pm E \Sigma$)	23765	19580	186026
Тривимірний показник типу фінансової стійкості ($S(x)$)	(1;1;1)	(0;0;0)	(0;0;0)

Така кардинальна зміна відбулася через: значний приріст необоротних активів, що привело до зменшення, а у 2019 році формування від'ємної величини власного оборотного капіталу. При цьому обсяги залучення позикових коштів для забезпечення формування запасів і витрат були недостатніми для покриття наявного приросту цих та необоротних активів.

Отже, основними проблемами для досліджуваного підприємства в фінансуванні процесів формування оборотних є відсутність коштів власного оборотного капіталу, яка вказує на критичний рівень поточної і зниження перспективної платоспроможності підприємства.

«Виробничий цикл характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотних активів, які використовуються для обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів та напівфабрикатів на підприємство та закінчуючи моментом відгрузки виготовленої з них готової продукції покупцям» [19, с. 56]

«Фінансовий цикл, або цикл обороту грошової готівки, що представляє собою період повного обороту грошових коштів, інвестованих в оборотні активи, починаючи з моменту погашення заборгованості за отримані сировину, матеріали та напівфабрикати, та закінчуючи інкасацією дебіторської заборгованості за поставлену продукцію. Даний показник характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотних активів, які використовуються для

обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів та напівфабрикатів на підприємство та закінчуючи моментом відгрузки виготовленої з них готової продукції покупцям» [4, с. 156]

Розрахунки даних показників для аналізованого підприємства наведених в таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Коефіцієнти оборотності та тривалості обігових коштів

Показники	Роки		
	2013	2014	2015
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	4,65	1,87	1,79
Коефіцієнт обороту запасів сировини, матеріалів та напівфабрикатів	19,53	13,51	15,28
Коефіцієнт обороту середнього обсягу незавершеного виробництва	245,17	128,00	143,00
Коефіцієнт обороту середнього запасу готової продукції	266	130	173,4
Коефіцієнт обороту дебіторської заборгованості	7,95	1,61	1,66
Коефіцієнт обороту кредиторської заборгованості	8,62	1,61	1,62
Тривалість одного обороту оборотних коштів, дні	88	256	248
Тривалість обороту запасів сировини, матеріалів та напівфабрикатів, дні	18	27	24
Тривалість обороту середнього обсягу незавершеного виробництва, дні	2	3	3
Тривалість обороту середнього запасу готової продукції, дні	1	3	2
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, дні	45	224	217
Тривалість обороту кредиторської заборгованості, дні	42	223	220
Тривалість фінансового циклу, дні	24	34	26
Тривалість виробничого циклу, дні	21	33	29

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості зменшив своє значення з 8,62 в 2017 році на 1,62 в 2019. Таке зниження пояснюється збільшенням дебіторської заборгованості підприємства, і означає, що в 2019 році кредиторська заборгованість здійснювала приблизно 2 оберта за рік. Показник тривалості обороту кредиторської заборгованості відповідно збільшив своє значення у 2019 році порівняно з 2017. на 178 днів і становить 220 днів – період, за який підприємство розраховується зі своїми кредиторами. Динаміка даних показників є негативною з огляду на забезпечення підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Коефіцієнт оборотності дебіторської оборотності також в тенденції зменшується, на початок аналізованого періоду його значення становило 7,95, а на кінець лише 1,66.

Тривалість обороту дебіторської збільшилась до 217 днів у 2019 році з 45 днів у 2017. Така ситуація пояснюється значним приростом дебіторської заборгованості. Проте позитивним є те, що терміни обертання кредиторської та дебіторської заборгованості мають практично однакове значення, це означає, що в час коли підприємству прийде час сплачувати борги, до нього вже надійдуть кошти від його дебіторів. Коефіцієнт оборотності готової продукції має досить високе значення хоча й свідчить про уповільнення її обороту. Його значення у 2019 році становило 173,44, а тривалість обороту лише 2 дні. Це означає, що на аналізованому підприємстві грошові кошти здійснюють повний оберт лише за 2 дні.

Коефіцієнт обороту запасів та сировини хоч і збільшився в динаміці, проте має цілком задовільне значення та становить на кінець періоду, що аналізується, 15,28. Період протягом якого підприємство реалізує товарно– матеріальні цінності становить 24 дні.

Коефіцієнт оборотності незавершеного виробництва в 2019 році склав 143, що приблизно на 100 менше ніж у 2017. Не дивлячись на

тенденцію до зниження таке значення є цілком задовільним. Тривалість обороту незавершеного виробництва становить лише 3 дні. Це означає, на аналізованому підприємстві практично не буває залишків незавершеного виробництва, що є цілком зрозумілим враховуючи діяльність підприємства, а саме видобуток нафти та газу.

Тривалість виробничого циклу на початок та на кінець аналізованого періоду суттєво не змінилася, його значення збільшилося лише на 8 днів, і склало у 2019 році – 29 днів. Це означає, що и з моменту надходження сировини, матеріалів та напівфабрикатів на підприємство та до моментом відгрузки виготовленої з них готової продукції покупцям проходить лише 29 днів.

Що стосується тривалості фінансового циклу, то тут теж значних змін не відбулось. У 2019 р. порівняно з 2017р. його значення збільшилось на 2 дні, та склало 26 днів.

Це означає, що повний оборот грошових коштів, інвестованих в оборотні активи, починаючи з моменту погашення заборгованості за отримані сировину, матеріали та напівфабрикати, та закінчуючи інкасацією дебіторської заборгованості за поставлену продукцію відбувається протягом 26 днів.

Позитивна величина тривалості фінансового циклу засвідчує, що протягом аналізованого періоду, підприємство в середньому здійснювало платежі своїм кредиторам раніше, ніж отримувало гроші від своїх дебіторів. Це є наслідком значного скорочення обсягів кредиторської заборгованості в умовах одночасного зростання дебіторської заборгованості, що власне й призводить до вимивання грошових коштів з підприємства, зростання потреби в залученні додаткового капіталу для поповнення оборотних коштів.

З усього сказаного вище можна зробити висновок, що показники ефективності використання оборотних коштів досліджуваного підприємства мають тенденцію до погіршення. Підприємству необхідно

вжити заходів щодо збалансування його операційного циклу та тривалості обороту кредиторської заборгованості, щоб подолати негативні явища з низьким рівнем грошових активів.

2.3. Оцінка ефективності використання оборотних коштів ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» на основі інтегрованого показника

Своєчасне проведення внутрішнього аудиту ефективності використання оборотних коштів дозволяє виявити слабкі та сильні сторони підприємства, підвищити його конкурентоздатність, ухвалити рішення щодо поліпшення результатів фінансово-господарської діяльності.

«Підвищення ефективності управління оборотними коштами має позитивне значення як для окремих суб'єктів господарювання, так і для забезпечення налагодженої та стабільної виробничої діяльності промисловості в цілому» [9, с. 116]

Найрозповсюдженішим напрямком ефективності використання оборотних коштів є «традиційний» аналіз абсолютних і відносних показників, а саме швидкість обертання та коефіцієнт обертання.

Тобто проводити зрівняльний аналіз між підприємствами різних ланок, з різним рівнем поточних активів та обсягом виробленої продукції просто неможливо.

На основі дослідження наявних літературних джерел вважаємо доцільним рекомендувати для практичного застосування в системі управління оборотним коштами підприємства практики визначення «інтегрованого показника ефективності використання оборотних коштів на підставі розрахунків коефіцієнтів ліквідності, ділової активності, фінансової незалежності та рентабельності» [7, с. 201]

В свою чергу рівень відповідності значень коефіцієнтів встановленим достатнім нормативним вимогам визначається як частка

від рівня значущості даного показника для ефективності використання оборотних коштів, що характеризується за допомогою вагового коефіцієнту (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Показники, що характеризують ефективність використання оборотних коштів, фінансове становище ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» та їх вага в інтегрованому показнику

Назва показника	Рік			Рекомендовані значення
	2017	2018	2019	
Показники ліквідності (ваговий коефіцієнт 24%)				
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,34	1,06	1,06	Більше 2
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,92	0,93	0,91	0,7-1,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0018	0,0003	0,0001	0,2- 0,25
Показники ділової активності (ваговий коефіцієнт 24%)				
Коефіцієнт обороту дебіторської заборгованості	7,95	1,61	1,66	збільшення
Коефіцієнт обороту запасів сировини, матеріалів та напівфабрикатів	19,53	13,51	15,28	збільшення
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	4,65	1,87	1,79	збільшення
Показники фінансової незалежності (ваговий коефіцієнт 25%)				
Коефіцієнт фінансової незалежності	1,18	1,43	1,45	збільшення
Частка поточних активів, сформованих за рахунок власних коштів	0,29	0,46	0,47	збільшення
Співвідношення надходжень на рахунки та обсягу реалізації	0,0002	0,00015	0,00006	збільшення
Показники рентабельності (ваговий коефіцієнт 27%)				
Чиста рентабельність продажів	0,485	0,346	0,400	збільшення
Рентабельність активів	0,124	0,040	0,045	збільшення
Рентабельність власного капіталу	0,522	0,225	0,252	збільшення

Аналізуючи дані таблиці 2.6, ми бачимо, що значення коефіцієнта поточної ліквідності хоча й має тенденцію до зниження (у 2017 році його значення становило 1,34, а у 2019 зменшилось на 20,8%), проте знаходиться в межах нормативного діапазону. Значення коефіцієнту

швидкої ліквідності знаходиться в межах нормативного значення, 0,7–1,0.

Насторожує рівень коефіцієнту абсолютної ліквідності, який значно менший рекомендованого. Основною причиною такого становища є високий рівень статті «Поточні зобов'язання із розрахунками» в поточних зобов'язаннях.

Інтегрований показник ефективності використання оборотних коштів може приймати значення від 0 до 10 (таблиця 2.7). Розмір цього інтегрованого показника може використовуватися постачальниками, або позичальниками при визначенні рейтингу підприємства та належності до певної категорії ризику повернення боргу, що буде позначатися на умовах його кредитування.

Таблиця 2.7.

Групування підприємств за рівнем інтегрованого показника

Інтегрований показник	0 -1	1 – 1,25	2,5 – 4,5	4,5 - 7	7 -10
Рейтинг фінансового Становища підприємства	Д	Г	В	Б	А

Аналізуючи показники ділової активності, ми бачимо, що коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості, хоча і стабілізувався у 2018 та у 2019 роках, менше ніж у 2017 на 20,3%. Це являється негативною тенденцією оскільки тягне за собою збільшення періоду обертання дебіторської заборгованості на 179 днів, що відволікає кошти підприємства з обороту. За підсумками 2019 року наявне незначне прискорення швидкості обертання дебіторської заборгованості.

Зменшення коефіцієнту обертання виробничих запасів у 2019 році порівняно з 2017 на 21,8%, що на фоні збільшення тривалості обороту не сприятливо для ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» взагалі. Проте за окремими роками аналізованого періоду послідовно відбувалося уповільнення (у 2018 році), а потім прискорення оборотності запасів підприємства.

Що ж стосується коефіцієнту обертання оборотних коштів, то його динаміка свідчить про існування тенденції до уповільнення їх руху в процесі здійснення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Через зменшення величини чистого прибутку у 2019 році порівняно з 2017, всі показники рентабельності (крім показника чистої рентабельності продажів) зменшилися майже в 2 рази. Всі показників рентабельності зменшувалися у 2018 році, а 2019 – зростали.

Для розрахунку рівня відповідності значень вказаних показників у 2018 та 2019 році. Завдяки збільшенню чистого прибутку у 2019 році показники рентабельності збільшили своє значення. Їх сумарна вага дорівнює 27%, що є нормативом запропонованим за даною методикою.

Таким чином, сумарний інтегрований показник ефективності використання оборотних коштів становив у 2018 році 56,24%, що відносило підприємство до класу Б, а у 2019 р. 79,44% що за рейтингом відносить підприємство до класу А.

Підвищення значення інтегрованого показника та покращення рейтингу фінансового становища підприємства у 2019 році порівняно з 2018, відбулося за рахунок покращення показників чистої рентабельності продажів, рентабельності активів, за весь аналізований період; за рахунок стабілізації рівня дебіторської заборгованості, запасів та оборотних коштів, рентабельності власного капіталу порівняно з різким їх збільшенням у 2018 по відношенню до 2017.

Виходячи з даних розрахунків ми можемо бачити, що на аналізованому підприємстві існують проблеми з показниками оборотності, особливо дебіторської заборгованості та оборотних коштів. Тому підприємствам потрібно постійно стежити за своєю дебіторською заборгованістю, намагатися укласти угоди з покупцями продукції на умовах попередньої оплати або оплати за фактом поставки. «Звичайно, конкуренція диктує свої умови: товари відвантажуються, оборотні фонди зменшуються, зростає дебіторська заборгованість» [14, с. 39]

Для зменшення рівня дебіторської заборгованості підприємствам потрібно застосовувати факторинг, а також зменшувати кількість продажу продукції з відстрочкою платежу. Адже за такої маркетингової політики підприємство фактично надає товарні позики споживачам своєї продукції. Кредитуючи їх підприємство фактично ділиться з ними частиною свого прибутку.

Крім того, підприємствам потрібно переглянути свою політику щодо постачальників, особливо якщо серед них досить розвинена конкуренція. Тобто потрібно укладати вигідніші контракти, які давали б підприємству можливість користуватися короткостроковими позиками у вигляді кредиторської заборгованості перед постачальниками.

«Для підвищення ефективності використання обігових коштів потрібно:

- переглянути склад і структуру матеріальних запасів із метою виявлення та реалізації непотрібних й залежалих запасів. Скоротити виробничі запаси товарно-матеріальних цінностей можна за допомогою переходу на оптову торгівлю й прями економічні зв'язки з постачальниками;

- розглянути варіанти переходу на новіші технології виробництва продукції, що прискорить виробничий цикл, зменшить собівартість продукції та підвищить її якість;

- постійно дотримуватися платіжної дисципліни при розрахунках як із постачальниками, так і з покупцями продукції.

- фінансовим службам підприємств слід усвідомити, що висока оборотність обігових коштів, а не високі ціни приносять вагомі доходи у великому бізнесі»[8, с.321]

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБИГОВИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У системі управління оборотним капіталом виділяють «керуючу і керовану підсистему, являють собою суб'єкти і об'єкти управління» [26, с.32]

До об'єктів управління відносять «безпосередньо активи, у які здійснюється авансування оборотного капіталу, джерела його формування, елементи оборотного капіталу та економічні відносини, які виникають у процесі кругообігу оборотного капіталу. У керуючій підсистемі слід виділити відповідні суб'єкти управління – органи і служби управління, що використовують специфічні методи цілеспрямованого впливу на оборотний капітал» [18, с.45]

Організаційна функція в управлінні оборотним капіталом призводиться до «створення умов для його ефективного функціонування. Мотивація як функція управління виражена в моральному та економічному стимулюванні працівників підприємства, оскільки необхідно підвищення зацікавленості членів трудового колективу в ефективному використанні виробничих запасів, прискорення обороту коштів у сферах виробництва та обігу, диференційоване залучення різних джерел оборотного капіталу» [6]

Існує ряд факторів, які впливають на формування оборотного капіталу і політику управління їм. «Залежно від сфери виникнення виділяють виробничі, фінансові, маркетингові чинники та загальноекономічні умови. Найбільш істотними виробничими факторами виступають сезонність виробництва і висока матеріаломісткість, що викликає додаткову потребу в джерелах оборотного капіталу у час найбільшого навантаження, а також значна фондоемність виробничого процесу, яка відбивається на величині

оборотного капіталу, що авансується в постійні витрати. Маркетингові фактори мають високу залежність від стану конкурентного середовища та умов реалізації продукції. До фінансових факторів, які обмежують ефективність формування і використання оборотного капіталу можна віднести: недостатню розвиненість ринку капіталу, високу вартість позикових коштів, обмежені фінансові можливості у більшості підприємств. У процесі управління оборотним капіталом здійснюється вплив на його величину і величину його джерел, на суму витрат з утримання запасів і залучення ресурсів, які необхідні для забезпечення процесу виробництва і реалізації продукції. Зміна даних параметрів має прямий вплив на кінцеві результати роботи, а отже, і на ефективність функціонування всього підприємства» [15, с.289]

Табл. 3.1. відображає механізм впливу управління оборотним капіталом на ефективність діяльності ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ».

Таблиця 3.1

Вплив управління оборотним капіталом на ефективність функціонування ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ»

Керуюча підсистема (суб'єкт)			
Вплив на процес функціонування		Вплив на кількісні та якісні характеристики	
Організаційна структура управління оборотним капіталом	Економічні методи, важелі	Правове, нормативне забезпечення	Інформаційнотехнічне забезпечення
Керована підсистема (об'єкт)			
Процес функціонування (умови обороту, тривалість обороту)	Структура (активів, джерел)	Величина (активів, джерел)	Витрати (утримання активів, залучення джерел)
Економічний результат діяльності ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ»			
Виручка		Прибуток	

«Упровадження прогресивних форм організації, контролю та планування, формування оптимальної системи взаємодії служб та підрозділів підприємства відкривають усе більші можливості підвищення ефективності його діяльності. Головною метою управління

активами підприємства, у тому числі його оборотним капіталом, виступає максимізація прибутку на вкладений капітал при забезпеченні достатньої і стійкої його платоспроможності» [6]

Основним завданням у ланці управління оборотним капіталом підприємства виступає забезпечення максимального співвідношення між платоспроможністю та рентабельністю за допомогою грошових коштів і структури оборотного капіталу. «При формуванні необхідних джерел фінансування оборотного капіталу та ефективного його використання в діяльності підприємства необхідно дотримуватися порядку, який включає такі основні етапи:

1. Ретроспективний аналіз оборотного капіталу підприємства.
2. Вибір оптимальної моделі управління оборотним капіталом.
3. Оптимізація суми оборотних активів.
4. Оптимізація співвідношення змінної та постійної частин оборотних активів.
6. Забезпечення необхідної ліквідності оборотного капіталу.
7. Підвищення рентабельності оборотного капіталу.
8. Мінімізація втрати оборотного капіталу в процесі його використання.
9. Формування принципів фінансування оборотного капіталу.
10. Оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів» [12, с.6]

Окрім оборотності, важливим показником «оцінки ефективності використання оборотного капіталу є його рентабельність, яка відображає розмір кінцевого результату діяльності підприємства по відношенню до одиниці використовуваного оборотного капіталу»[6]

«Рентабельність оборотного капіталу, як і його оборотність, постійно перебуває під впливом його структури. Удосконалення роботи у сфері управління оборотним капіталом необхідно проводити з урахуванням вирішення трьох основних проблем: оптимізації товарних

запасів, мінімізації дебіторської заборгованості, регулювання грошових потоків» [16, с. 58]

Управління окремо взятої однієї з трьох проблем не забезпечує оптимальний ефект, оскільки всі елементи пов'язані та взаємодіють між собою і максимальний результат може бути отриманий тільки після загального аналізу наслідків його впливу на кожен із частин оборотного капіталу. «Якщо виконувати оцінку значущості кожної з функцій управління для регулювання оборотного капіталу і підвищення ефективності його використання, то першочерговим завданням виявиться мотивація. Потрібен механізм стимулювання працівників у прискоренні оборотності оборотного капіталу на кожному підприємстві. Результатом прискорення оборотності оборотного капіталу виступає отримання додаткового прибутку» [12, 138]

«Формування системи матеріального стимулювання можливо в двох напрямках: коли максимально допустима оборотність, встановлена як норматив для певного працівника або підрозділу, виступає основою виплати заробітної плати та премій і коли використовується шкала знижувальних або підвищувальних коефіцієнтів за уповільнення або прискорення базової оборотності. Прискорення оборотності оборотного капіталу можна досягти, ґрунтуючись на таких методах:

- 1) прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- 2) зниження витрат на зберігання;
- 3) упровадження нових інноваційних технологій і техніки;
- 4) своєчасні поставки сировини, без наднормативних запасів, в установленому асортименті» [27, с. 17]

«Одним із завдань при управлінні дебіторською заборгованістю виступає синхронізація термінів погашення кредиторської заборгованості та надходження виплат від дебіторів. Вирішення проблеми синхронізації базується на основі обраної політики роботи з платежами. Дана політика повинна передбачати такі напрямки:

опрацювання політики управління заборгованістю; моніторинг продажів; вироблення інкасаційної політики на підприємстві. Сума дебіторської заборгованості перебуває в залежності від таких показників: обсяг продажів у кредит; діюча кредитна політика (умови кредиту); ефективність збору боргу (інкасації); імовірність виникнення безнадійних боргів. Важливою проблемою, яку слід вирішити з метою вдосконалення економічної роботи з управління оборотним капіталом, виступає нормування запасів» [6]

Необхідно нормувати всі «виробничі оборотні фонди», а також грошові кошти, вкладені в готову продукцію. За розміром цих грошових коштів встановлюється мінімальний норматив, необхідний для активної діяльності даного підприємства. При визначенні економічного, оптимального, обґрунтованого нормативу «оборотного капіталу» необхідно виконати точний аналіз умов діяльності підприємства на даному ринку з урахуванням його фактичного стану і виявлення оптимальних потреб в оборотному капіталі.

ВИСНОВКИ

За данною кваліфікаційною роботою ми можемо зробити такі висновки. «Оборотні кошти є однією з складових частин майна підприємства, а задовільний стан і ефективність їх використання є обов'язковими умовами забезпечення успішної діяльності підприємства» [3, с.34]

Вдосконалення механізму управління оборотними коштами підприємства є одним з головних чинників підвищення ефективності виробництва на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. В умовах соціально-економічної нестабільності і мінливості ринкової інфраструктури важливе місце в поточній повсякденній роботі фінансового менеджера займає управління оборотними коштами, оскільки саме тут криються основні причини успіхів і невдач всіх виробничо-комерційних операцій фірми.

В роботі було здійснено: оцінка та аналіз фінансового стану підприємства; дослідження теоретичних і прикладних засад ефективного формування, фінансування і використання обігових коштів та розробка на цій основі ефективної політики управління обіговими коштами для певного підприємства.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ», що відноситься до підприємств харчової промисловості.

Майже всі показники фінансової стійкості, хоча й мають негативну змінну тенденцію, проте значно перевищують нормативне значення. Основним негативом, який впливає на фінансову стійкість аналізованого підприємства є, відносно збільшення залежності підприємства від зовнішніх кредиторів та значне зменшення показника забезпечення підприємства власними оборотними коштами

Значення показників рентабельності, що характеризують прибутковість діяльності підприємства на аналізованому підприємстві спочатку мало негативну тенденцію до зменшення, що головним чином

було пов'язано зі зниженням величини, чистого прибутку, а подальше їх зростання пов'язане зі збільшенням даного показника.

Отже фінансовий стан ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» за період з 2017–2019 роки, можна характеризувати, як задовільний, всі розраховані показники, не дивлячись на тенденцію до зниження знаходяться в межах норми. Головними фінансовими проблемами підприємства є нестача власних оборотних коштів, відсутність достатніх запасів грошових коштів для забезпечення абсолютної ліквідності, зниження обсягів чистого прибутку підприємства через зростання обсягів витрат.

Аналіз складу і динаміки оборотних коштів ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ» показав, що основними проблемами даного підприємства є високий рівень дебіторської заборгованості та катастрофічна нестача грошових коштів на поточних рахунках. Загалом на протязі аналізованого періоду підприємство отримувало прибутки, що дає підстави для його подальшого розвитку.

На аналізованому підприємстві показники ефективності використання оборотних коштів досліджуваного підприємства мають тенденцію до погіршення. Позитивна величина тривалості фінансового циклу засвідчує, що протягом аналізованого періоду, підприємство в середньому здійснювало платежі своїм кредиторам раніше, ніж отримувало гроші від своїх дебіторів. Це є наслідком значного скорочення обсягів кредиторської заборгованості в умовах одночасного зростання дебіторської заборгованості, що власне й призводить до вимивання грошових коштів з підприємства, зростання потреби в залученні додаткового капіталу для поповнення оборотних коштів.

Підприємству необхідно вжити заходів щодо збалансування його операційного циклу та тривалості обороту кредиторської заборгованості, щоб подолати негативні явища з низьким рівнем грошових активів.

Для аналізованого підприємства, з метою скорочення термінів погашення дебіторської заборгованості, підвищення

ефективності використання оборотного капіталу в роботі запропоновано використати алгоритм реструктуризації дебіторського портфеля підприємства за рахунок залучення ліквідних векселів контрагентів, який базується на використанні загальної концепції логістики. Представлений алгоритм дозволяє оптимізувати обсяги векселів, що приймаються у забезпечення дебіторської заборгованості, використовуючи нормативне значення показника ліквідності.

Основу одного з розглянутих підходів щодо формування структури обігових коштів складає роздільне (поетапне) їх формування. Такий рух обігових коштів дозволяє ефективніше впливати насамперед на рівень рентабельності власного капіталу через коефіцієнт загальної заборгованості.

Для оцінки ефективності використання оборотних коштів в дипломній роботі нами було запропоновано використати інтегрований показник оцінки ефективності використання оборотних коштів і проведено його розрахунок і аналіз за фактичними даними ПрАТ «ДМК «ТАВРІЯ». Основною перевагою даного підходу є застосування і узагальнення впливу на фінансовий стан підприємства всіх основних показників, що відбивають результати формування, фінансування і використання оборотного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Е.В. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. / Е.В. Абрамова - К.: ЄУ, 2009. - 94 с.
2. Адвокатова Н.О. Застосування краудфандингу як активізатора підприємницької діяльності / Н.О. Адвокатова, А.С. Карнаушенко // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2020. Т. 25. Вип. 1 (80). с. 191-197
3. Архипова Т.А. Ефективність фінансового управління оборотним капіталом підприємств / Т.А. Архипова, В.С. Петренко.// Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 96 - Херсон: Грінь Д.С., 2015. – С.66-71
4. Баканов М.И. Теорія економічного аналізу: Підручник. - 4-е вид – во/М.И. Баканов, А.Д. Шеремет -М.: Фінанси та статистика,2008. - 416 с.
5. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, П.Н. Особа // Економіка АПК. - 2009. - №6 (174). - С.18-25.
6. Білейченко О. Структура обігових коштів в умовах ринкової економіки // Фінанси України. - 2008. - №5 - С. 70 - 72.
7. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. / І.М. Бойчик - К.: Атіка, 2007. - 480 с.
8. Боровик О. А. Аналіз динаміки оборотних коштів за видами економічної діяльності / О. А. Боровик // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - 2008. - Вып. 2. - С. 25 - 99.
9. Ватченко О. Б. Політика управління оборотним капіталом на підприємстві / О. Б. Ватченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. - 2006. - №1. - С. 99 - 101.
10. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку/ М.С. Вітков // Економіка АПК. - 2009. - №2 (168). - С. 17-20.
11. Демчук Л.А. Нормування оборотних засобів / Л.А. Демчук //

Економіка АПК - К.: 2004, №2, С. 56-58

12. Другус Г. М. Механізм формування оборотних активів підприємства / Г. М. Другус // Вісник Сумського національного аграрного університету. - 2006. - №1. - С. 370 - 373.

13. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. Посібник / І.В. Зятковський - К.: Кондор, 2003. - 537 с.

14. Іванова М. В. Стимулювання працівників промислового підприємства щодо ефективного управління оборотними коштами / М. В. Іванова // Регіональна економіка. - 2006. - №1. - С. 183 - 191.

15. Іванова Н.Ю. Аналіз безбитковості виробництва: теорія та практика / Н.Ю. Іванова// - Посібник - К.: Лібра, 2009. - 71 с.

16. Ізмайлова К. В. Аналіз джерел формування активів / К. В. Ізмайлова // Фінанси України. - 2005. - №8. - С. 67 - 74.

17. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник / К. В. Ізмайлова - К.: МАУП, 2010р. - 148 с.

18. Карбовник А. Питання забезпечення оборотними коштами підприємств в умовах сучасної української економіки / А. С. Карбовник // Регіональна економіка. - 2000. - №2.

19. Карнаушенко А. С. Шляхи розвитку селенгу та лізингу у аграрних підприємствах України / А. С. Карнаушенко, В. С. Петренко // Вісник Одеського національного університету.- 2013.- Т. 18, Вип. 4/2.- С. 31-34.

20. Карнаушенко А. С. Розвиток фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств Херсонської області / А. С. Карнаушенко, В.С. Петренко // Вісник Одеського національного університету.- 2014.- Т. 19, Вип. 1/1.- С. 171-174.

21. Кирилова О. В. Дослідження сутності оборотних засобів / О. В. Кирилова // Аграрний вісник. - 2006. - С. 150 - 152.

22. Ковальов В.В. Фінансовий аналіз: Управління капіталом. Аналіз звітів. - 2-е вид - ня., та доп. - Посібник / В.В. Ковальов - М.: Финансы и статистика, 2009. - 512 с.

23. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навч. Посіб. / І.В. Ковальчук. - К.: Знання, 2008. - 679 с.
24. Кодацький В. П. Оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання / Кодацький В. П. // Економіка АПК.-2005. -№12.- С. 74.
25. Кононова О. О. Економічна сутність оборотних коштів / О. О. Кононова // Інвестиції: практика та досвід. - 2007. - №24. - С. 21 - 24.
26. Котляр М. П. Аналіз фінансового стану підприємства / М. П. Котляр // Фінанси України - 2004. -№5. - С. 99 - 104.
27. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. – Посібник / Г.О. Крамаренко - К.: Центр навчальної літератури, 2009. - 224 с.
28. Кузьмін О. Є. Планування фінансово - економічних показників діяльності підприємства / О.Є. Кузьмін, І.Б. Олексієв. , Р. В. Фещур // Фінанси України. - 2005. - №11. - С. 93 - 102.
29. Кучеренко Т.Є. Звітність підприємств: Підручник / Т.Є.Кучеренко, В.С. Уланчук, О.Г. Шайко // К.: Знання, 2008. - 492 с.
30. Лагун М. І. Методичні аспекти аналізу фінансового стану підприємств у контексті прийняття управлінських рішень / Лагун М. І. // Формування ринкових відносин в Україні. -2007. - Вып. 7. - С. 109 - 113.
31. Лелюк О. О. Оцінка розміру та структури капіталу промислових підприємств / О. О. Лелюк // Економіка АПК. - 2008. - №1. - С. 101 - 106.
32. Лиса О. В. Вплив структури оборотних активів на показники фінансового стану підприємства / О. В. Лиса // Экономика и управление. - 2006. - №6. - С. 33 - 37.
33. Лобов С.П. Система управління запасами підприємств / С.П. Лобов // Економіка. Фінанси. Право. - 2003. - №7. - С. 18-23.
34. Мармуль Л.О. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки / Л.О. Мармуль, В.С. Петренко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2017. – № 4 (40). – С. 43-48
35. Маргасова В. І. Стратегія управління оборотним капіталом / В. І.

- Маргасова // Вісник Національної академії. - 2003. - №4. - С. 218 - 224.
36. Міценко Н. І. Фінансовий аналіз як метод діагностики фінансового стану підприємства / Н. І. Міценко , І. П. Сорока // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - 2008. - Вып. 2. - С. 192 - 196.
37. Нужна О. А. Оптимізація структури основних і оборотних засобів як важливий чинник конкурентоспроможності підприємств / О. А. Нужна // Економіка АПК. - 2005. - №7. - С. 91 - 99.
38. Пап Л.В. Управління обіговими коштами підприємницьких структур / Л.В. Пап // Фінанси України. - 2005. - №6. - С. 96-99.
39. Петренко В.С. Еколого-економічна ефективність діяльності спільних аграрних підприємств / В.С. Петренко // Молодий вчений: наук. жур. – № 11 (51). – 2017. – С. 1261-1265.
40. Петренко В.С. Особливості трансформації багатонаціональних підприємств в умовах впливу зовнішнього середовища / В.С. Петренко // Бізнес інформ: наук. жур. – № 3 (482). – 2018. – С. 231-236.
41. Примак Т.О. Економіка підприємства: Навч. Посіб. - 5-те вид., стер./ Т.О. Примак - К.: Вікар, 2008. - 219 с.
42. Прокопівний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник/ Вид. 2-ге, пререроб. та доп./ С.Ф. Прокопівний - К.: КНЕУ, 2011. - 528 с.
42. Савон Р.Л. Оборотність сукупних активів як фактор ефективності управління промисловим підприємством (зарубіжний і вітчизняний досвід) / Р.Л. Савон // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - №12. - С. 53-59.
43. Сідун В.А. Економіка підприємства: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, перероб. та доп. / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова // -К.: Центр навчальної літератури, 2006.-356с.
44. Сікора І. М. Особливості методики оцінки оборотних активів на виробничих підприємствах/ І. М. Сікора // Бух. облік. - 2004. - №9. - С. 13 - 18.

45. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. - 3-тє вид., доп. І перероб. / Р.А. Слав'юк - К.: ПУЛ, 2002. - 461 с.
46. Сорока І. Г. Чинники впливу на ефективність функціонування оборотного капіталу / І. Г.Сорока, Б. Ф. Ростислав // Регіональна економіка. - 2003.
48. Ткаліч О.В. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва / О.В. Ткаліч // Економіка АПК. - 2009. - №12 (180). - С. 8-12.
49. Танклевська Н.С. Економічна сутність та види криптовалюти у світі / Н.С. Танклевська, В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Наук.-Виробничий Журнал «Бізнес навігатор». 2017. Вип. 4-2 (43). С.133-138
50. Руснак А.В. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств в Україні / А.В. Руснак, В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Інвестиції: практика та досвід. Серія "Економічні Науки". – № 19. – 2018. – С. 5-11.
51. Руснак А.В. Legislative support of innovation activity in Ukraine: problems and ways to overcome them /А.В. Руснак, В.С. Петренко, А.С. Карнаушенко // Ефективна економіка електрон. наук.-практ. жур. – №10. – 2018.– Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/4.pdf
54. Хотомлянський О. Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства / О. Л. Хотомлянський // Фінанси України: Науково - теоретичний та інформаційно - практичний журнал міністерства Фінансів.
55. Циба Т.Є. Маркетингове планування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.Є. Циба, М.І. Сокур, В.І. Баюра ; КДПУ. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 128 с.
56. Шаповал В.М., Економіка підприємства. Уведення в спеціальність: Навчальний посібник/ за науковою і загальною редакцією д-ра екон. наук, проф.. Ткаченка В.А., - К: центр навчальної літератури, 2003. - 288 с.

57. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 4-е вид. / Л.І. Шваб - К.: Каравела, 2007 -584 с.
58. Шегда А.В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління: навч. посіб. / А.В. Шегда, М.В. Голованенко; - К. : Знання, 2008. - 271 с.
59. Шипуліна Ю. С. Аналіз потенціалу інноваційного розвитку промислових підприємств Сумської області /Ю. С. Шипуліна // Вісник СНАУ. Серія "Економіка і менеджмент", Вип. 5: 2006. - С. 27-35.
60. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. /Шиян Д. В., Строченко Н. І. - К.: А.С.К., 2005. - 240С. - (Університетська бібліотека).
61. Melnykova K., Petrenko V. Formation of vertically integrated agrarian enterprises with foreign capital //Technology transfer: innovative solutions in Social Sciences and Humanities. – 2018. – С. 13-15.
62. Petrenko V., Karнаushenko A. JOINT ENTERPRISES IN FOREIGN TRADE. ACTIVITY OF UKRAINE. Baltic Journal of Economic Studies. 2017. Vol. 3, No. 5, p. 203-207.
63. Mokhnenko A. Formation of account of reservoir expenses model / I.Perevozova, A.Mokhnenko, L.Mykhailyshyn, O.Stalinska, O.Vivchar // Academy of Accounting and Financial Studies Journal. – London, 2019. – № 23. – Special Issue 2. – Access mode: <https://www.abacademies.org/articles/formation-of-account-of-reservoir-expenses-model-8224.html>.